

Querós. Dades per a la història d'una vall oblidada

EMMA LLACH I PALMADA

Llicenciada en Història i en Documentació, Centre d'Estudis Selvatans

JOAN LLINÀS I POL

Llicenciat en Història, Centre d'Estudis Selvatans

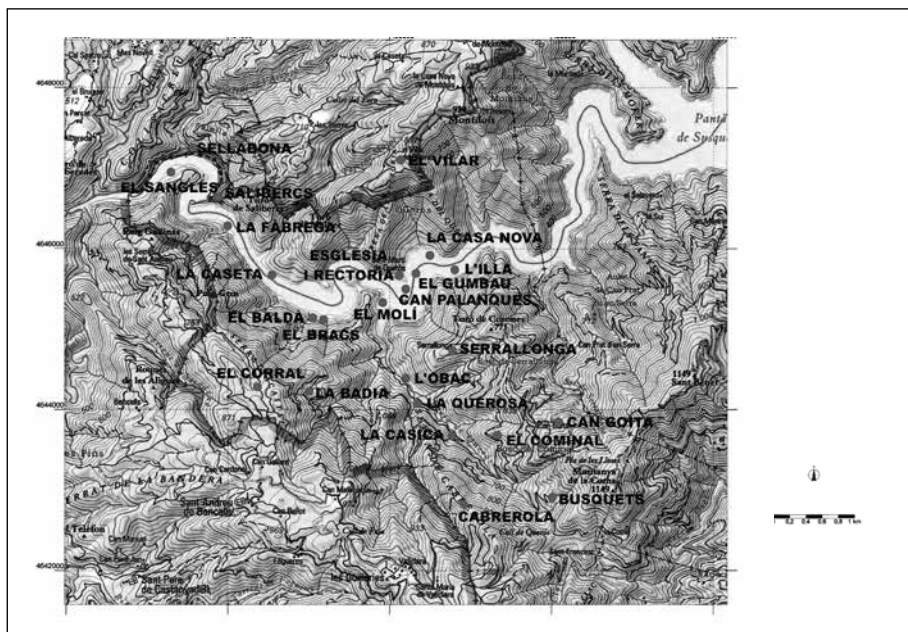
Quaderns de la Selva, 25 (2013)
183-199

Introducció

La vall de Querós és un segment de la vall del Ter al seu pas per les Guílleries. El recorregut sinuós del riu –actualment del pantà– pel fons de la vall i la complexitat orogràfica dels seus dos vessants en són els elements naturals més destacables. Pertany en la seva major part a Sant Hilari Sacalm, tot i que l'extrem nord està repartit entre Vilanova de Sau (mas Sellabona) i Rupit i Pruit (el Vilar de Querós). La seva extensió és de poc més de 20 km² i el seu territori pràcticament tot muntanyós: si el nivell màxim del pantà és a 340 m.s.n.m., les alçades que l'envolten assoleixen els 930 m al nord (Montdois) i els 1149 al sud (muntanya de la Coma). A banda de la pròpia vall del Ter, cal esmentar la del seu principal afluent, la riera de Querós, que baixa del sud, dels entorns del coll de Querós (881 m), un dels principals accessos a la vall. Les escassíssimes planes, en total poc més del 5 % de la superfície, es troben a les ribes del Ter i, per tant, estan actualment negades per l'aigua. Des de la construcció de l'embassament, el 1967, la totalitat de la vall està deshabitada.

Fa uns deu anys va sorgir la idea de recuperar la totalitat de dades existents sobre Querós. Les primeres iniciatives foren la recuperació de l'església de Sant Martí, endegades pel Consell Comarcal de la Selva, que hi va organitzar uns camps de

Situació dels masos de Querós habitats al segle XX, sobre un plànol actual (elaboració pròpia sobre una base de l'Institut Cartogràfica de Catalunya).

treball entre els anys 2003 i 2007¹, i en una primera recopilació de dades, efectuada per una associació sorgida en aquell moment, els Amics de Querós.

Paral·lelament, va prendre forma el projecte de recuperar la memòria històrica de Querós abans que fos massa tard. Es pretenia actuar en tres fronts: la memòria oral, les restes materials i les dades documentals. Pel que fa a la memòria oral, es va realitzar els anys 2007 i 2008 i va veure la llum en un treball coordinat per l'antropòleg Josep Maymí i efectuat sota el paraigua del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana². Per la seva banda, l'estudi de les restes materials fou coordinat pels historiadors Joan Llinàs i Jordi Merino (2009-2010) i promogut des del Centre d'Estudis Selvatans³.

La vall de Querós des de l'est, de les proximitats del mas Illa, l'any 1925. El Ter llisca entre les feixes de conreu que aprofitaven aquest sector central de la vall on, excepcionalment, el relleu ho permetia. Al fons de la imatge es veu el campanar de l'església i, més a prop, el mas Gombau.

(Autor: Albert Oliveras i Folch. © Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya)

- 1 LLINÀS, J. i MERINO, J.: Intervenció a Sant Martí de Querós (Sant Hilari Sacalm, Selva), *Setenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, la Bisbal d'Empordà, 2004, p. 509-511. LLINÀS, J.; MERINO, J. i MONTALBÁN, C.: L'església romànica de Sant Martí de Querós (Sant Hilari Sacalm, la Selva). Camps de treball dels anys 2004 i 2005, *Vuitenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Roses, 2006, p. 423-425. LLINÀS, J. i MERINO, J.: Primera intervenció arqueològica a la rectoria de Querós (Sant Hilari Sacalm, la Selva), *Novenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, L'Escaló-Empúries, 2008, p. 483-485.
- 2 MAYMÍ, J., *Recerca etnogràfica de la vall de Querós (Sant Hilari Sacalm, la Selva)*. Girona: Janus, SL, 2009. Informe inèdit. LLINÀS, J.; MAYMÍ, J.; MERINO, J., La vall de Querós. El patrimoni etnològic d'un nucli poblacional cobert per l'aigua, *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 35, 20.. p. 221-225.
- 3 LLINÀS, J.; MERINO, J. *La vall de Querós: primeres tasques de la recuperació de la memòria històrica d'un poble cobert per l'aigua*. Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans. Memòria inèdita, 2010.

Pel que fa a la recerca documental, també endegada des del Centre d'Estudis Selvatans, ens fou concedit un ajut ACOM 2010, amb el qual vam poder realitzar la part més important de la feina. En un primer moment es van aplegar i posar en solfa les dades recollides des que es va iniciar el projecte. A continuació, es va contactar amb els responsables d'arxius i fons susceptibles de contenir informació sobre Querós. La visita als arxius finalment escollits ens va permetre recopilar un bon aplec de documentació (escrita, fotogràfica, planimètrica, impresa, filmada), que fou no fou tractada amb total profunditat (la feina hagués estat ingent), però sí amb el deteniment suficient per saber els trets principals del seu contingut. Finalment, es va redactar una memòria, que fou presentada l'abril de 2012⁴ i que resumim en el present article.

Una passejada per la història de Querós

Els senyors de Querós

La primera menció de la vall de Querós la trobem en un document de 992-995, on la vescomtessa d'Osona Ermetruit fa donació del castell Cornil als seus fills Arnulf i Ramon⁵. Els dominis d'aquest castell s'estenien per Vilanova de Sau, Sau, Castanyadell, Sant Andreu de Bancells i Querós. El 1027 el vescomte Bramon, fill de Ramon, deixà al monestir de Sant Pere de Casserres els alous que tenia a la vall de Querós i Susqueda⁶. El monestir passava a ser, doncs, un dels principals senyors directes de la vall, tot i que la jurisdicció feudal de Querós continuaria en mans dels vescomtes d'Osona, anomenats de Cardona a partir de mitjan segle XI. Els Cardona subifeudaren el terme als Sau; Ramon Borrell de Sau, que visqué entorn dels anys 1120 i 1130, és el primer personatge conegut d'aquesta nissaga, i residia en una casa forta prop de Sau.

Per aquestes dates és també quan queda ben establerta la parròquia de Sant Martí de Querós, que abastava tota la vall llevat del mas Sellabona. El primer esment conegut de la parròquia és del 1104⁷, i l'església, un edifici romànic, es considera una construcció de finals del segle XI⁸.

Al segle XIII apareix entre els Cardona i els Sau un nivell intermedi de jurisdicció, ostentat pels Cabrera, castlans del castell del mateix nom i que no hem de confondre amb els vescomtes de Cabrera. El 1268 Arnau de Cabrera deixa al seu fill del mateix nom *ipsam domum de Cascabous cum militibus hominibus et feminis mansis et molendinis et iura quod habeo in fortitudine rupis de Sauo scilicet i parrochiis*

4 LLINÀS, J.; LLACH, E.: *La vall de Querós: primeres tasques de la recuperació de la memòria històrica d'un poble cobert per l'aigua-II*. Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans. Memòria inèdita, 2012.

5 LLOP, I.: *Col·lecció diplomàtica de Sant Pere de Casserres*. Barcelona: Fundació Noguera, 2009, p. 79-80.

6 ACOS. *Llibre de las rendas de Casserras en Vich i Gerona*. Parròquia de Sant Martí de Querós. Regest en paper de 1787, f. 162.

7 PLADEVALL, A. *Osona. El Ripollès*. Gran Geografia Comarcal de Catalunya, vol. 1. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1981, p. 182.

8 A.A.D.D. *Catalunya Romànica*, vol. V. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991, p. 329.

Església de Sant Martí de Querós.

(Autor: Valentí Fargnoli. INSPA. Centre de la Imatge de la Diputació de Girona)

*Sancti Romani de Sauo, Sancta Maria de Villa nova, Sancti Andree de Baucells, Sancti Petri de Castanyadell et Sancti Martini de Queros que omnia dimitto per alodium franchum exceptis paucis et treugis quos teneo per dominum Raimundum Fulchone*⁹. La domus de Cascabous fou enderrocada el 1276, i la fortalesa de la roca de Sau que esmenta el document molt probablement es tracta de l'antic castell Cornil, que ja al segle XII ha desaparegut dels documents. Els castlans de Cabrera, doncs, tenien el terme en alou franc llevat de la pau i treva, que tenien pels Cardona.

Arnau de Cabrera i la seva esposa, Sibil·la de Saga, l'any 1273 infeuden a Guerau de Sau totes les paus i treves de les justícies que posseïen en el terme. Tot i l'aparició dels Cabrera, doncs, són els Sau els que continuen exercint-ne, en qualitat de subinfeudats, la jurisdicció¹⁰.

Al segle XIV apareixen els vescomtes de Cabrera. Isabel de Cabrera, néta d'Arnau i casada amb Ramon Berenguer de Cabrera, de la família vescomtal, el 1307 rep de la seva àvia Sibil·la de Saga tots els seus béns i drets, entre els quals la jurisdicció de la vall de Sau¹¹. El 1336, Isabel comprarà al rei Pere III part de la jurisdicció eminent de la vall de Sau¹². Els vescomtes de Cardona desapareixen d'escena.

9 ABEV, ACF Testaments, full solt.

10 ABEV, Cúria Fumada, Manual anònim de 1272-1274, fol. 59 v.

11 ADM còpia digitalitzada procedent de l'Arxiu Històric d'Hostalric, 2011.

12 ABEV, Cúria fumada: Not. Francesc Vila, Llib. I, 1348-1352, fol. 129-133

Artau de Foces i de Cabrera, cosí i successor d'Isabel, l'any 1352 ven al vescomte Bernat II de Cabrera la jurisdicció del territori del terme de Sau i dels masos de l'Hospital (de Tavertet) i Sellabona (de Sant Joan de Fàbregues però de la vall de Querós) per 7.000 sous¹³. Un any més tard, Bernat de Cabrera donarà poder a Arnau de Sau per prendre la possessió de la jurisdicció i mer i mixt imperi que li havia concedit el rei Pere en el territori i terme de Sau¹⁴. Així doncs, Querós quedarà a partir d'aquest moment integrada dins del vescomtat de Cabrera¹⁵.

Al segle XV desapareixen els Sau. L'any 1443 Marc de Vilanova, senyor de Savassona, és senyor, també, de la domus del Pi i del terme de Sau¹⁶. Els Savassona esdevindran senyors efectius del terme, atesa la llunyania i el desinterès dels vescomtes de Cabrera. L'any 1569, Lluís Enríquez de Cabrera ven a Antoni Vila, senyor de Tavertet i baró de Savassona, la jurisdicció civil i criminal de la fortalesa de Sau i del seu terme i a les parròquies de Castanyadell, Querós, Mansolí, Sau, Vilanova i Bancells¹⁷. Tot i així, malgrat que seran els barons de Savassona els efectius senyors feudals del terme, la jurisdicció eminent dels vescomtes de Cabrera es mantindrà fins a la primera meitat del segle XIX.

Els dominis de Sant Pere de Casserres

Tanmateix, qui va tenir més domini directe sobre Querós va ser el monestir de Sant Pere de Casserres. Ja hem vist com Bremon, vescomte d'Osona, el 1027 dotà el cenobi amb els alous que tenia a Querós i a Susqueda¹⁸. Per gestionar els seus dominis el monestir creà la batllia de Querós, que –a més de Querós– englobava també Susqueda i Sant Joan de Fàbregues. El càrrec de batlle l'ostentà primer la família Rovira (Pere Rovira, 1191; Guillem Rovira, 1282 i 1308), i després els Bach (Ramon Bach, 1376; Salvador Vilarporta, alias Bach, 1562; Joana Bach, 1607)¹⁹.

Entre els masos de Querós sobre els quals el monestir exercí el seu domini n'hi ha alguns dels quals no en tenim notícia més enllà de l'època medieval, com els masos Boixeda, Serra, Oliver i Camps, però la majoria dels noms que hi apareixen arribaren fins al segle XX: Gombau, Obac, Bracs, Sangles, Busquets, Cabrerola, Salibercs...

Els dominis del col·legi de Betlem, successor del monestir de Sant Pere de Casserres, sobre Querós es mantingueren ben bé fins al segle XVIII, i és molt probable que ho fessin fins a les desamortitzacions del segle XIX.

13 ADM còpia digitalitzada procedent de l'Arxiu Històric d'Hostalric, 3786 i 3828.

14 ADM còpia digitalitzada procedent de l'Arxiu Històric d'Hostalric, 3885.

15 PLADEVALL, A. "El terme històric de Sau", *Ausa*, 74, 1973, p. 111-112.

16 PLADEVALL, A. *El terme històric...*, cit., p. 112-114.

17 ADM còpia digitalitzada procedent de l'Arxiu Històric d'Hostalric, 1952.

18 ACOS. *Llibre de las rendas de Casserras...* cit., f. 162 r.

19 ACOS. *Llibre de las rendas de Casserras...* cit., f. 163 v., 163 r. i 164 v.

El masos Serrallonga i la Querosa

En la nostra recerca hem trobat abundants referències als diversos masos de Querós. A tall d'exemple, avancem els trets principals de la història de quatre d'aquests masos: Serrallonga, la Querosa, la Badia i el Sangles.

Serrallonga, encimbellat a 600 metres d'alçada a llevant de Querós, és el mas més conegut de la parròquia, donat que l'any 1618 la pubilla de la casa, Margarida, es va casar amb Joan Sala, des d'aleshores conegut amb el nom de Serrallonga i que esdevindria el bandoler més cèlebre del nostre país. Aproximadament a 1 km de distància, baixant cap a la riera de Querós, hi ha la Querosa. La història dels dos masos està intimament lligada.

Serrallonga i la Querosa van passar a formar una mateixa propietat pels volts del 1537. Abans eren dos masos separats: en el període 1381-1387 el possessor del mas Serrallonga era Bernat de Serrallonga²⁰, mentre que el de la Querosa era Pere Querosa, que sembla que encara ho era l'any 1405²¹. L'any 1532 documentem Joan Serrallonga, responsable de les obres de construcció del pont de Querós²². L'any 1537, en canvi, trobem que el mas Serrallonga el porta Salvi Querosa, àlies Serrallonga, casat amb Joana, molt probablement pubilla del mas²³.

El pont de Querós, element cabdal del difícil sistema de comunicacions de la vall.

(Autor desconegut. INSPA. Centre de la Imatge de la Diputació de Girona)

20 ABEV. Notaries foranes (I) Rupit. Manual de Bernat Tuffarer, notari reial i públic de la vila, castells i termes de Rupit i Fornils dels anys 1381-1387, f. 56.

21 ABEV. Notaries foranes (I) Rupit. Manual de Bernat Tuffarer, notari reial i públic de la vila, castells i termes de Rupit i Fornils dels anys 1381-1387, f. 50. ACOS. *Llibre de las rendas de Casserras...* cit., f.164 v.

22 PLADEVALL, A. Els ponts del Ter a les Guillerries, *Els Cingles*, 27, 1991, p. 7.

23 ABEV. Llibre de la cúria del Vescomtat de Cabrera, de Salvador Junyent, notari 1538-1545. Cabrera 2bis, 2.

El mas Serrallonga l'any 1960, poc abans del seu abandó.

(Autor: Salvador Bosch)

A la segona meitat del segle XVI documentem al mas un segon Salvi, que el 1588 casa la pubilla, Margarida, amb Segimon Tallades. Però Segimon mor el 1618, abans que el sogre i havent deixat l'hereu, Miquel, amb només quatre anys d'edat. Aleshores, Salvi Serrallonga, ja ancià, decideix traspassar els dos masos a la néta gran, germana del petit Miquel, també anomenada Margarida, de 17 anys d'edat, tot casant-la amb el jove de Viladrau, Joan Sala. Salvi Serrallonga s'assegura així la continuïtat de l'explotació del mas²⁴.

Margarida menà la hisenda fins el 1652, quan va morir. Fins el 1634, data de l'execució del bandoler a Barcelona, hagué de lluitar amb els seriosos problemes derivats de la carrera delictiva de seu espòs, entre els quals cal destacar la destrucció de la hisenda, que aleshores comprenia els masos Serrallonga, la Querosa, el Cominal i Busquets, l'any 1631, i fins i tot el seu propi empresonament. Després de 1634, tanmateix, Margarida emprengué amb èxit la reconstrucció del patrimoni familiar.

L'any 1651, un any abans de la mort de Margarida, el seu germà Miquel, que hauria d'haver estat hereu i possessor si el pare no hagués mort prematurament, fou expulsat del mas. Intuïm una Margarida malalta i un conflicte per l'herència entre el germà i el fills d'ella, versemblantment l'hereu, Antoni, que es va resoldre

24 CORBELLA, R. "Notícies den Serrallonga", *La veu del Montserrat*, 2, 1902, p. 61-62.

a favor d'aquest darrer. Miquel Serrallonga se'n va a viure a la Querosa i els dos masos se separen de bell nou.

Antoni Serrallonga, rector de Querós, menà el mas durant uns cinquanta anys, i després el passà als descendents del seu germà Josep²⁵. A les dècades centrals del segle XVIII, el propietari del mas era Pere Serrallonga, nascut el 1692, que fou batlle de Vilanova de Sau l'any 1746²⁶. Pel que fa a la Querosa, Miquel Serrallonga apareix portant les regnes del mas els anys 1663 i 1667²⁷. Pocs anys més tard, mena la hisenda el seu gendre Pau Illa i Carosa²⁸, i l'any 1711 posseeix el mas el fill de Pau, Bernat Carosa Illa i Serrallonga²⁹, els cognoms del qual evidencien que no es renuncia a la reclamació del mas Serrallonga, tot i que ja han passat 60 anys. A partir de 1756, apareix Joan Carosa, que trobem repetidament en diversos documents de la segona meitat del segle XVIII³⁰.

No sabem si és aquest Joan Carosa o un descendent seu del mateix nom qui el 1803 aconseguix vèncer per fi els seus parents del mas Serrallonga al cap de 152 anys. La justícia li dóna la raó i el possessor del mas, Francesc Serrallonga, hi ha de renunciar, tot reconeixent que els seus avantpassats van expulsar injustament i amb violència Miquel Serrallonga l'any 1651³¹. Joan Carosa, doncs, va passar aleshores a viure al mas Serrallonga, tot i que es va comprometre a deixar-hi viure i viure'n a Francesc i llur família. El vencedor segella el conflicte pactant el casament del seu fill i hereu Jeroni amb Maria, una de les filles de Francesc.

Es refà així l'antiga unió entre els dos masos, però per ben pocs anys, ja que el 1814 Jeroni, que firma amb els cognoms Carosa i Serrallonga, ven la Querosa a Pere Coma, pagès d'Osor³². Les dues propietats ja no tornaran a anar mai més unides. Regidor del terme de Vilanova de Sau l'any 1813³³, retrobem Jeroni ja vidu i amb 40 anys pels volts del 1830³⁴. Acusat, sembla que injustament, d'haver participat en la mort d'una persona a Vic, serà empresonat l'any 1832 i el mas serà encomanat per la Justícia a un administrador de Sant Andreu de Bancells que hi posarà uns masovers que seran acusats de malmenar la hisenda. L'any 1838, havent complert ja condemna, Jeroni Carosa demana la restitució del mas, cosa que aconseguix³⁵. L'any 1848 ha casat la filla gran, Maria, amb Josep Arau, que

25 CORBELLÀ, R. "Notícies den Serrallonga", *La veu del Montserrat*, 2, 1902, p. 64-66.

26 AMVS. Llibre del comú del terme de Vilanova de Sau i les seves parròquies. AMVS. Llibre de resolucions de concells o ajuntaments del terme de Vilanova de Sau 1738-1746.

27 ABEV. Registre del terme de Sau en poder de Joan Vila (1658-1673 i 1673-1680).

28 ACOS. Fons família dels drs. Salarich. Documentació del mas Sangles de Querós. D-365 Full f 10v

29 ADG D-365 Full f 10v

30 ABEV, Cadastre de 1766, AHG Comptaduria d'Hipoteques de Santa Coloma de Farners, 112, p. 225 i 238-239.

31 AHG Comptaduria d'Hipoteques de Santa Coloma de Farners, 112, p. 250-256.

32 AHG Comptaduria d'Hipoteques de Santa Coloma de Farners, 112, p. 263.

33 AMVS Llibre d'acords i administració del terme (1790-1829)

34 AMVS. Padró general d'habitants 1832.

35 *Lo Campanar de Sau*.

el 1851 apareix com a responsable de tots dos, sogre i esposa³⁶. Més tard, Arau serà regidor de l'ajuntament de Querós, del qual esdevindrà alcalde per un petit període, l'any 1869³⁷.

No sabem si fou Arau o un successor seu qui es va acabar venent el mas. En tot cas, l'any 1884 s'embarga la finca al seu propietari, Josep Planas Costa³⁸. A principis del segle XX Serrallonga era propietat de Josep Soler i hi vivien masovers³⁹. Eren altres temps: al cap de cent anys del conveni de 1803, ni els descendents de Francesc Serrallonga ni els de Joan Carosa vivien a Querós.

El Sangles

El Sangles era un mas situat a l'extrem més occidental de Querós, prop del Ter, al costat dret del riu. D'aquest mas se'n conserva part del seu arxiu patrimonial, integrat dins del fons dels doctors Salarich, dipositat a l'Arxiu Comarcal d'Osona.

Present al fogatge de 1360, el Sangles va pertànyer als dominis de Sant Pere de Casserres, tal com esmenta un document de l'any 1358, en què Pere Sangles veu reduïda per part del monestir la tasca que rep en l'esmentat mas⁴⁰. Trenta anys més tard, Pere Sangles –no sabem si la mateixa persona– rep un censal de Pere

Imatge del Sangles a mitjan segle XX.

(Autor desconegut. Arxiu Comarcal d'Osona, Fons patrimonial de la Família dels doctors Salarich)

36 AHG Comptaduria d'Hipoteques de Santa Coloma de Farners, 19, p. 105.

37 AHG Fons Govern Civil de Girona. Expedients d'Ajuntaments de diferents pobles (1849-1881).

38 AGDG. Butlletí Oficial de la Província de Girona. 24/10/1884, p. 4.

39 AMSHS. Ajuntament de Querós. Padró de contribuents de 1891-1892.

40 ACOS *Llibre de las rendas de Casserres...* cit., f. 163 v.

Gumbau, rector de Querós⁴¹. L'any 1449 Guillem Sangles acudeix a la crida del sindicat remença que es va convocar per redimir aquest mal us⁴². Al segle XVI, en diversos documents notariais apareix Segimon Sangles entre 1537 i 1564 i el seu fill Gabriel Sangles entre 1564 i 1587⁴³.

Al cap d'uns anys trobem el Sangles deshabitat: el 1625, aprofitant que a la casa no hi viu ningú, s'hi refugia durant un temps el bandoler Serrallonga per recuperar-se d'una malaltia⁴⁴. L'any 1631, tanmateix, el col·legi de Betlem, successor del monestir de Sant Pere de Casserres, estableix el mas Sangles i el veí mas Fàbrega a Anton Tallades, amb la condició de reedificar les cases i tenir-les afocades⁴⁵.

El 1686 documentem Margarida Sangles, esposa de Miquel Serra, que casa la filla, anomenada també Margarida, amb Antoni Joan Vilar. El 1704, una tercera Margarida, primer fruit d'aquest matrimoni, es casa amb Josep Faja; els capítols matrimonials d'aquest enllaç són molt explícits per conèixer l'evolució de la hisenda en aquests anys⁴⁶.

Miquel Serra, en casar-se amb Margarida (I) Sangles, havia passat a regir els masos Sangles i Fàbrega, i l'any 1692 engrandí la hisenda amb la compra del mas Illa, també de Querós. El pare passa els tres masos a la seva filla i pubilla Margarida (II), amb la condició que, si tenia un fill mascle, quedés per a ell exclusivament el mas Illa. La segona Margarida va tenir dos fills, la Margarida (III) que el 1704 es casava amb Josep Faja, i un noi, Jaume. Així doncs, el esmentats capítols matrimonials convertien Margarida (III) en pubilla dels masos Sangles i Fàbrega i el seu germà Jaume en hereu del mas Illa.

Gaspar Sangles, fill de Josep Faja i Margarida (III), succeí el pare pels volts de 1760, però, mort prematurament i sense fills, la hisenda va passar a un nebot, anomenat també Gaspar, l'any 1773⁴⁷, que trobem com a regidor per Querós l'any 1787⁴⁸. El succeí el seu fill Josep, també regidor diverses vegades entre 1808 i 1827 i alcalde de Vilanova de Sau el 1820⁴⁹. L'any 1850 menava el mas el seu fill Hilari, que estava casat amb Rosa Vilar i que el 1871 era jutge municipal de Querós⁵⁰. El succeí Josep Sangles, segurament fill seu, que el 1893 es va vendre el mas al doctor

41 ABEV. Notaries foranes (I) Rupit. Manual de Bernat Tuffarer, notari reial i públic de la vila, castells i termes de Rupit i Fornils dels anys 1381-1387, f. 83.

42 HOMS, M.M. *El sindicat remença de 1448*. Girona: Ajuntament, 2005, p. 274.

43 ABEV Llibre de la cúria del Vescomtat de Cabrera, de Salvador Junyent, notari 1538-1545. Cabrera 2bis, 2. ABEV. Manual notarial del terme de Sau-Savassona.

44 CORTADA, J. *Proceso instruido contra Juan Sala y Serrallonga, lladre de pas (salteador de caminos) extractado en su parte más interesante*. Barcelona, 1868.

45 ACOS *Llibre de las rentas de Casserras...* cit., f. 164.

46 ACOS. Fons família dels doctors Salarich. Documentació del Mas Sangles de Querós.

47 ACOS. Fons família dels doctors Salarich. Documentació del Mas Sangles de Querós. Inventari fet per Rosa Sanglas i Poudevida, viuda de Gaspar Sanglas i Faja, dels béns que foren de aquell.

48 AMVS. Llibre del Terme.

49 AMVS. Llibre del comú del terme de Vilanova de Sau i les seves parròquies.

50 AGDG. Butlletí Oficial de la Província de Girona. 08-02-1871, p. 4.

Josep Salarich, de Vic, que hi establí masovers⁵¹. El doctor Salarich intentà que la propietat donés fruits, promovent, sense èxit, un salt d'aigua al Ter i un pont sobre la riera Major que facilités les comunicacions amb la plana de Vic⁵². La segona família de masovers establerts per Salarich en aquelles dates, els Bruguera, s'hi van estar fins que el mas, a mitjan segle XX, va quedar abandonat⁵³.

La Badia

Com el Sangles, de la Badia, un mas encimbellat a les elevacions que es drecen al sud-oest de Querós, se'n conserva l'arxiu patrimonial, en aquest cas integrat dins del Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm, preservat a l'Arxiu Històric de Girona.

Les primeres dades sobre el mas ens porten al 1324, en què Pere "des Abadia" i la seva dona Guillemma fan un pagament al cavaller Bernat de Sant Romà pel mas Belot i el molí des Monar, de la veïna parròquia de Sant Andreu de Bancells⁵⁴. El 1330 un altre Abadia, Guillem, fa heretament a la seva filla Elisenda⁵⁵, la mateixa que més endavant contraurà matrimoni amb un tal Joan, potser el mateix Joan Badia que apareix en un document del 1381-1387⁵⁶. La seva filla i pubilla, Margarida, es casa el 1382 amb Pere d'Occulis⁵⁷. A mitjan segle XV trobem una nova pubilla, Valentina Badia, filla de Joan Badia i Francesca, que es casa l'any 1456 amb Antoni Serra, d'Osor; conjuntament amb la seva dotació d'esponsalici, rep l'heretament el mas⁵⁸.

A partir d'aquí trobem un buit en la documentació que només podem omplir amb la breu nota del fogatge de 1553, que ens diu que el possessor del mas era Blai Badia, possiblement el mateix que, casat amb Joana i conjuntament amb el fill Pere, vivien l'any 1592 i apareixen citats en un document posterior⁵⁹. L'any 1621, una visita pastoral esmenta Llorenç Badia⁶⁰.

En aquesta època dóna fe de l'antiga prosperitat del mas l'existència de dos masos Badia (Badia Jussà i Badia Sobirà). L'any 1667, tanmateix, el primer està ja enderrocat, segons consta en l'establiment de la meitat d'aquest antic mas que rep Llorenç Badia⁶¹. L'any 1690 documentem Josep Badia⁶², pare de dos germans,

51 ACOS. Fons família dels doctors Salarich. Contracte d'arrendament del mas el Sanglas de Querós. 1893.

52 ACOS. Fons família dels doctors Salarich. Turbines del salt d'aigua de la finca del mas Sanglas de Querós, 1901. Plet pel salt d'aigua del Sanglas de Querós, 1907. Esborrany d'una carta del rector de Querós, 1918.

53 MAYMÍ, J., *Recerca etnogràfica...*cit., p. 35.

54 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa., pergami 3.

55 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa, pergami 4.

56 ABEV. Notaries foranes (I) Rupit. Manual de Bernat Tuffarer, notari reial i públic de la vila, castells i termes de Rupit i Fornils dels anys 1381-1387, f.

57 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa, pergami 7.

58 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa, pergamins 8 i 9.

59 IGLESIES, J. *El fogatge de 1553*. Barcelona, 1979, p. 446.

60 ABEV. Visites pastorals. 1213/4, f.175.

61 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa, 67.

62 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa, 68.

Antoni Joan i Josep, que el 1702 es reparteixen la hisenda. El primer es queda amb el mas Belot (el mateix que apareix en el document de 1324) i el segon el mas Badia de Querós.

A partir d'aquí comença una profunda crisi. El nom de Josep Badia (és probable que estiguem parlant de dos Joseps, pare i fill) apareix repetidament en tot un seguit de censals i debitoris que s'allarguen entre 1726 i 1759⁶³. Però els deutes no es poden pagar; l'any 1759 Josep Badia intenta salvar la situació a la desesperada: casa la seva filla Maria amb Jaume Coll, fill de Joan Coll, masover de Saleta del Mas de Sant Hilari, al mateix temps que el seu fill i hereu, Josep, renuncia a l'herència i als drets a favor del seu nou cunyat⁶⁴.

Maniobra inútil. L'any 1760 Joan Company, clergue de Vic, insta un procés contra Josep Badia pels deutes que aquest havia contret feia uns anys amb el seu oncle Jaume Company, rector de Querós, que encara no havien estat satisfets⁶⁵. L'any 1761 s'acaba tot amb la venda del mas per part dels Coll, pare i fill, a Francesc Brossosa⁶⁶, calderer de Sant Hilari; ell i els seus hereus sanejaren l'economia del mas i pagaran tots els deutes⁶⁷, alhora que els Badia desapareixen de la documentació. Al mas s'instal·la una família de masovers, tot iniciant un procés que a Querós esdevindria general al cap de poques dècades. Els Brossosa foren propietaris del mas al llarg de tot el segle XIX fins que, per línia familiar, s'entroncaren amb els Clopés, també de Sant Hilari.

El segle XIX: de Vic a Girona

Des dels primers intents de reorganització administrativa per part del nou estat liberal del segle XIX, la ratlla que separava les terres vinculades a l'entorn selvatà i gironí de les vinculades a l'entorn vigatà (al qual havia pertangut sempre Querós) va tendir a desplaçar-se cap a l'oest, migpartint en dues unes Guilleries que en la seva major part havien estat sempre osonenques. Aquest desplaçament acabaria afectant Querós d'una manera decisiva.

Els primers intents de nova divisió administrativa es produïren durant la guerra del Francès, l'any 1813, quan es crearen les províncies i els partits judicials. Querós quedava enquadrat dins del nou partit judicial de Santa Coloma de Farners, pertanyent a la província de Girona, igual que altres pobles tradicionalment osonencs, com Viladrau, Sant Sadurn d'Osormort, Bancells, Castanyadell i Sant Martí Sacalm⁶⁸.

Aquest projecte, suspès arran del gir absolutista de Ferran VII el 1814, es va replantejar de bell nou durant el Trienni Liberal. Documentem aleshores una

63 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa, 69-73 i 78.

64 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa, 74.

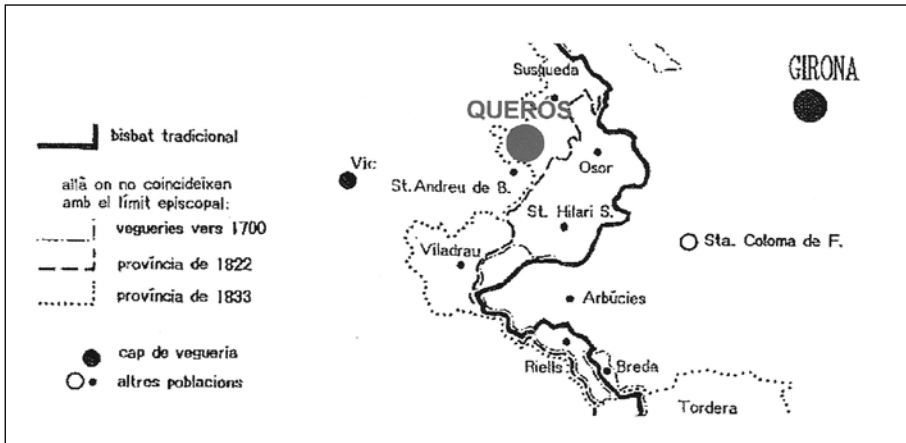
65 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa, 76.

66 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa, 77.

67 AHG. Fons Clopés de Sant Hilari Sacalm. Patrimoni Brussosa, 69, 73 i 82.

68 AGDB, 24, 7.

Els diferents límits administratius entre Vic/Barcelona i Girona a la primera meitat del segle XIX acaben deixant Querós dins l'àmbit gironí.

(Font: Burgueño, J. "Del bisbat a la província. La configuració territorial de la regió de Girona", *Estudi General*, 13 (1993). Universitat de Girona, p. 122.)

certa oposició a aquests canvis, donat que la Diputació de Catalunya (la que més tard seria la de Barcelona) proposa recuperar algunes poblacions assignades a la província de Girona i al partit de Santa Coloma (Viladrau, Espinelves, St. Andreu de Bancells, Castanyadell, Querós, Susqueda i St. Martí Sacalm)⁶⁹, però les Corts extraordinàries del 1822 ho desestimaren. La tornada de l'absolutisme el 1823 reinstaurà els antics corregiments i el procés quedà de bell nou aturat.

L'any 1833-1834 es va reprendre la qüestió, aquesta vegada amb un caràcter definitiu. Es redibuixaren les províncies i els partits judicials i es crearen els municipis. Pel que fa als dos primers, es reajustà una mica la qüestió i alguns pobles com Bancells i Castanyadell quedaren dins de la província de Barcelona i el partit judicial de Vic, enquadrats dins del municipi de Vilanova de Sau, del qual hom en segregà Querós i Mansolí, que quedaren dins el partit de Santa Coloma de Farners i la província de Girona. L'any 1837, Querós, juntament amb altres municipis, es va segregar de la subdelegació de Vic per ajustar les divisions de les províncies en el civil i el judicial⁷⁰. A partir d'ara, l'adscripció gironina i selvatana de Querós quedarà definitivament fixada, i només la divisió eclesiàstica mantindrà la parròquia dins del bisbat de Vic.

El municipi de Querós

Amb la nova administració, Querós gaudirà d'autonomia administrativa per primera i única vegada en la seva història, i esdevindrà municipi independent

69 AGDB, 20, 3 i 20, 4.

70 AGDG. Butlletí Oficial de la Província de Girona. 11/03/1837, n. 20, p. 3.

Segell municipal de Querós emprat l'any 1876 (Archivo Histórico Nacional).

l'any 1834. Amb 20 cases i uns 100 habitants, l'any 1845 aconseguirà sobreviure a la primera supressió de municipis petits gràcies a l'annexió de Mansolí⁷¹, tot formant així un municipi que s'estendrà també a l'altra banda del coll de Querós i que aplegarà finalment unes 35 cases i poc més de 200 habitants.

El padró de contribuents de 1891-1892 ens revela quines eren les cases del municipi de Querós en aquell moment habitades. A Querós n'hi havia 23: la rectoria, el Gombau, la Casa Nova de Baix, la Casa Nova de Dalt, la Caseta, can Palanques, Saliberchs, el Sangles, la Fàbrega, el Baldà, el Bracs, el Molí de Querós, la Querosa, l'Obac, la Badia, Cabrerola, Busquets, el Cominal, la Casica, can Janet, Serrallonga, la Mina i l'Illa. A Mansolí n'hi havia 12: les Clotes, Serra d'Heures, les Illes d'Amunt, les Illes d'Avall, mas Claver, can Carbassa, els Erols, la Gavarra, la Casa Vella, la Casa Nova, el molí de Saleta i mas Quintà⁷². Sellabona, de Vilanova de Sau, i la Roca de la Font i el Vilar de Querós, de Rupit, quedaven fora del municipi.

L'ajuntament de Querós funcionarà durant unes dècades amb penes i treballs a causa de l'aïllament geogràfic, les dificultats internes de comunicació i una població majoritàriament analfabeta i disseminada. Tot plegat es tradueix en retards en els pagaments de contribucions i taxes, dificultats d'aconseguir els mínims necessaris per a l'administració i funcionament del municipi (mestre, secretari, regidors...) i un gran endeutament municipal. Un edicte municipal de 1891 és prou eloqüent: es respon a un requeriment del Govern Civil davant la *morosidad en la deuda que este municipio tiene contraída (...) siendo imposible de toda imposibilidad (...) conseguir satisfacer esta deuda*. L'ajuntament sol·licita facilitats per poder *extinguir la abrumadora deuda que pesa sobre este término que con tan mezquinos recursos cuenta*. Signa l'acta el secretari a *ruego de los concejales Ramón Casadesús, Miguel*

71 AGDG. Butlletí Oficial de la Província de Girona. 13/10/1845, n. 125, p. 4.

72 AMSHS. Ajuntament de Querós. Padró de contribuents de 1891-1892.

*Busquets, José Comajuán y José Rovira que no saben escribir. Por los vocales Francisco Costa, Francisco Pidemunt, Juan Tomás y José Güell, que no saben firmar, a su ruego y presencia firma Agustín Cominal.*⁷³

La situació era insostenible i els mateixos veïns de Querós acabaran demanant l'annexió a Sant Hilari Sacalm, que es farà efectiva l'any 1899⁷⁴.

Terra de masovers

Entre mitjan segle XVIII i mitjan segle XIX se n'aniran de Querós pràcticament tots els propietaris dels seus masos i les seves terres. Els primers indicis els trobem a la segona meitat del segle XVIII, com per exemple la hisenda formada pels masos Bracs, Obac i Gou, amb el molí, que l'any 1766 és propietat del notari Antoni Portell i Bracs⁷⁵. Tot i la seva ascendència querosenca, resideix a Vic i en els masos esmentats hi té masovers.

Tot i que per raons molt diferents, tenim també el cas de Josep Badia, del mas del mateix nom, que ja hem analitzat més amunt, un possessor endeutat que s'ha d'acabar venent el mas a un foraster, Francesc Brossosa, el qual col·loca masovers al mas adquirit perquè menin la propietat. D'aquest cas se'n desprèn una visió de propietats poc rendibles, d'una terra poc agraïda i d'una imatge de precarietat augmentada per l'aïllament geogràfic. No és estrany, doncs, que a mesura que es descompon l'Antic Règim, els querosencs cerquin fortuna a fora.

Així, si passem a l'any 1818, trobem que a Querós ja només hi viuen quatre propietaris: Jeroni Carosa (Serrallonga), Miquel Illa (l'Illa), Josep Sangles (el Sangles i la Fàbrega) i Pere Bayer Busquets (Busquets)⁷⁶. Sorpren l'absència (potser un descuit?) de Narcís Cominal (el Cominal). La resta de masos en funcionament (12) estan portats per masovers.

Els nous propietaris foranis intentaran mantenir les explotacions agrícoles tradicionals amb masovers i fins i tot provaran d'engrandir-les construint nous masos. Així, sorgeixen la Casa Nova d'Amunt, la Casa Nova d'Avall, can Palanques, la Mina, can Janet, el Corral de la Badia..., petites cases de pagès que no passaran de ser minúscules explotacions agropecuàries que serviran amb prou feines per mantenir uns masovers que hi duraran en general poc temps. En aquest context, no es fan estranys casos com la ruïna de la propietat del mas Serrallonga, comprada feia pocs anys per Josep Planas i amenaçada d'embargament per deutes el 1884.

Per això, hi haurà qui provarà d'endegar-hi altres activitats econòmiques, la major part de les quals no reeixiran, com les diverses explotacions mineres que es projectaren a la vall de la riera de Querós o l'intent, que ja hem comentat, de produir energia hidroelèctrica per part del doctor Salarich, propietari dels masos Sangles i la Fàbrega. El 1879 un edicte de l'ajuntament de Querós és prou explícit

73 AGDG. Butlletí Oficial de la Província de Girona. 05/10/1891, p. 454.

74 AGDG. Butlletí Oficial de la Província de Girona. 02/10/1899, n. 118, p. 519.

75 ABEV. Arxiu de la Vegueria de Vic. Cadastre de Querós de 1766, f. 4 i 5.

76 AMVS. Catastro o nova recana de Juan Porres agrimensor real.

de la situació: *por la posición tipográfica (sic) de este distrito que se halla completamente sin comunicaciones, sin propietarios, no mas que colonos, y no ejercerse ninguna clase de industria ni ningun establecimiento para arbitrios*⁷⁷.

El segle XX certificaria a Querós el fracàs de qualsevol activitat econòmica o productiva que anés més enllà del conreu de les pobres feixes o del pasturatge de bestiar escadusser i de treballs bosquetans i de carboneig. A la riera de Querós hi funcionà un molí de fer pipes durant uns anys, i el molí de Querós va fer durant molt temps també funcions de petit hostal. Al final, l'esllanguiment de l'agricultura tradicional va acabar provocant el progressiu despoblament de la vall, que el projecte de l'embassament de Susqueda va acabar de rematar.

Abreviatures dels arxius citats

ABEV - Arxiu Episcopal de Vic

ACOS - Arxiu Comarcal d'Osona

ADG - Arxiu Diocesà de Girona

ADM - Arxiu Ducal de Medinaceli

AGDB - Arxiu General de la Diputació de Barcelona

AGDG - Arxiu General de la Diputació de Girona

AHG - Arxiu Històric de Girona

AMSHS - Arxiu Municipal de Sant Hilari Sacalm

AMVS - Arxiu Municipal de Vilanova de Sau

77 AGDG. Butlletí Oficial de la Província de Girona. 21/11/1879, p. 4.

